

Oana BUZEA

Trăsături comune și specifice ale frazeologismelor antonimice în limbile engleză și română

O.B. – lector univ., drd.,
Universitatea „Spiru Haret”,
București.

Antonimia lexicală și antonimia frazeologică sunt cazuri particulare ale sensului lexical și ale sensului frazeologic între care există asemănări și deosebiri. Același lucru se poate spune și despre antonimele lexicale și cele frazeologice ale limbilor engleză și română.

Printre tangențe am putea menționa:

1) Ambele presupun existența contrapunerii logice.

În general, antonimia se întâlnește mai frecvent în cadrul unităților (lexicale și frazeologice) ce semnifică noțiuni abstracte, spațiale, noțiuni ce se referă la volum, calitate, cantități, noțiuni temporale, obiecte și fenomene ale lumii materiale, noțiuni ce numesc activități umane, sentimente, voința, dorința, starea omului ș.a. Antonimia atât lexicală, cât și frazeologică presupune, în primul rând, existența contrapunerii logice, iar în limbă se întâlnește acolo unde există opunerea polară a cuvintelor sau frazeologismelor.

Exemple din limba engleză: *obey – disobey, restive – compliant, to boss the show – play second fiddle* ș.a.

Exemple din limba română: *mare – mic, etern – temporar, a se așeza – a se ridica, a pierde – a câștiga, a arunca ancora – a ridica ancora, cât roata morii – cât un grăunte de muștar, slab ca o scândură – gras ca un pepene, cu mâna plină – cu mâna goală* ș.a.

2) Ambele tipuri de antonime pot avea uneori câteva opoziții antonimice; *hard – soft, liquid; call a spade a spade – beat about the bush, pass the bottle of smoke*. Exemple în limba română: *tare – moale, lichid; a spune pe șleau – a o lua pe departe*.

3) Atât antonimele lexicale, cât și cele frazeologice redau noțiuni ce țin de aceleași câmpuri semantice, dar cu valori denotative și conotative plasate pe axe polare.

De exemplu, dacă opunem următoarele două frazeologisme: 1) *fly off the handle* și 2) *work one's fingers to bone*, care redau acțiuni, ele nu vor fi antonimice, deoarece cele două acțiuni se deosebesc între ele: primul frazeologism semnifică noțiunea „a se supăra foc”, „a se aprinde (de mânie)” și caracterizează o stare psihică a omului, iar al doilea frazeologism înseamnă „a munci fără cruțare”, ceea ce ține de procesul de muncă a omului.

De exemplu:

1. „Nobody but an idiot like Alice would want to *fly off the handle* because Pat and me decide our love for ourselves” (J. Lindsay, *Betrayed Spring*, p. 124).

2. „Doesn't he drink every penny he can borrow or steal, and leave me to support the brat in my arms, which, heaven be praised, is none o'mine, but the strumpet as consorted with him afore he persuaded me to have him? Don't I *work my fingers to the bones* for the lazy spalpeen? Don't I...” (J. Greenwood, *The True History of a Little Ragamuffin*, p. 203).

Dar dacă frazeologismul *work one's fingers to the bones* va fi contrapus frazeologismului *twiddle one's thumbs* – „a trândăvi”, „a tăia frunze la câini”, „a sta cu mâinile în sân”, atunci între ele se stabilește un raport de antonimie, pentru că ele redau în limbă aceeași semnificație: atitudinea omului față de muncă, numai că într-un caz e vorba de acțiune totală, de muncă, iar în al doilea caz – de lipsa totală a acestei acțiuni.

De exemplu:

1. „Trench... No, ... It's nothing you can guess, Blanche. It would only pain you – perhaps offend you, I don't mean, of course that we shall live always on seven hundred a year. I intended to go at my profession in earnest, and *work my fingers to the bone*” (B. Shaw, *Widower's Houses*, p. 152).

2. „I've got to be busy, I can't sit down and *twiddle my thumbs*” (F. Norris, *The Pit*, p. 184).

Exemple în limba română:

„Când îți scriu, parcă stau de vorbă cu tine! O fac cu plăcere, dar și cu un soi de regret că nu prea am cu cine tăia frunză la câini...” (D.R. Popescu, *Orașul îngerilor*, p. 91).

„Patruzeci și opt de ani a muncit pe brânci” (Al. Sahia, *DRLCI*, p. 277).

Astfel, aspectul semantic al contrapunerii atât al cuvintelor, cât și al frazeologismelor presupune și asemănări, în cazul de mai sus e vorba de atitudinea omului față de muncă, și deosebiri, acțiuni ce se află la polii opuși ai aceleiași câmp lexico-semantic: a activa, a munci – a inactiva, a trândăvi, a lenevi.

4) Ca și antonimele lexicale polisemantice, antonimele frazeologice polisemantice pot stabili relații opoziționale în funcție de numărul de nuanțe de sens.

De exemplu, frazeologismul polisemantic *a depune armele* are următoarele nuanțe semantice: 1) a se preda, a se declara învins; 2) a ceda în fața argumentelor adversarului. Ambele nuanțe de sens ale acestui frazeologism sunt opozabile cu cele două nuanțe de sens ale frazeologismului: *a ridica armele*: 1) a începe lupta împotriva unui adversar; 2) a nu ceda în fața argumentelor adversarului. Între aceste două frazeologisme se stabilește un raport de antonimie completă.

Iată un exemplu de antonimie frazeologică completă în limba engleză: *of much account (of something)*: 1) ce are valoare, însemnătate; 2) a se bucura de autoritate, de stimă și *of small account (of something)*: 1) ce nu are valoare, însemnătate; 2) a nu se bucura de stimă, de autoritate. După cum se observă din exemplele de mai sus, ambele nuanțe de sens ale primului frazeologism se opun celor două nuanțe de sens ale frazeologismului al doilea.

În limba engleză se întâlnesc puține perechi de antonime frazeologice polisemantice care ar avea un raport de antonimie completă, adică ambele nuanțe de sens s-ar opune complet. De cele mai multe ori, fiecare nuanță de sens a unui frazeologism se opune altor frazeologisme. De exemplu, prima nuanță de sens a frazeologismului *be all over oneself* „a se strădui din răputeri, a nu jeli puterile” se opune frazeologismului *twiddle one's thumbs* „a trândăvi”, „a lenevi”, „a tăia frunză la câini” și, în același timp, se opune frazeologismului *not to start a peg* „a nu face nimic”, „a nu ridica niciun pai”. Nuanța a doua de sens a frazeologismului *be all over oneself* „a fi peste măsură de mulțumit”, „a fi în culmea fericirii” se află în raport de antonimie cu frazeologismul *warm the cackles of one's heart* „a bucura, a încălzi inima, a produce o mare mulțumire, o mare bucurie”. Nuanța a treia de sens „a se purta arogant, înfumurat, a-și da importanță, a-și da aere, a face pe grozavul, a-și da ifose” se opune frazeologismului *be like a lamb* „a fi ca oița”, „a fi smerit, supus”.

Antonimia a două frazeologisme polisemantice e direct legată de nuanțele de sens pe care le posedă. Dacă aceste nuanțe sunt echivalente și independente, atunci o nuanță de sens poate avea antonim în sistemul semantic al altui frazeologism polisemantic, iar a doua poate să nu aibă antonim. Iar dacă nuanțele semantice sunt în relație de reciprocitate, atunci, de obicei, ambele nuanțe ale unui frazeologism stabilesc raporturi de antonimie în sistemul sensurilor celuilalt frazeologism.

Iată exemple:

Be (down) on the back (sau *lie on one's back*): 1) a fi pus tuș, a fi neputincios; 2) a se îmbolnăvi, a cădea la pat. Utilizat cu prima nuanță, acest frazeologism are câteva antonime: *win a victory* „a învinge, a obține o victorie (asupra cuiva sau asupra ceva)”; *gain a victory* „a obține o victorie (asupra cuiva)”; *win in a canter* „a câștiga (ceva) cu ușurință”. A doua nuanță de sens se află în raport de antonimie cu frazeologismele: *be safe and sound* „bine și sănătos”; *be sound in wind and limb* „complet sănătos, într-o stare fizică bună”; *be (as) sound as a bell* „a fi sănătos tun”; *be hole and hearty* „a fi plin de viață și sănătos”; *be alive and kicking* „viu și sănătos”; *be as right as rain (the nail)* „a fi complet sănătos”; *be (as) fit as a fiddle* „a avea sănătate bună”; *be (as) fit as a flea* „a fi sănătos deplin” ș.a.

În limba engleză contrapunerea poate avea loc între un frazeologism monosemantic și un frazeologism polisemantic. Asemenea cupluri de antonime frazeologice sunt puține în engleză. De exemplu: *be at someone's back and call*: 1) a fi cal de poștă (de dârvală), a fi om de alergătură la cineva; 2) a fi complet la dispoziția (cuiva); *put somebody in a bag* „a pune stăpânire pe cineva; a se isprăvi cu ceva sau cineva”; *keep a firm (or tight) hand on somebody*: 1) a ține pe cineva în supunere, a-l ține (pe cineva) sub călcăie; 2) (something) a-și promova ferm convingerile sale, a controla ceva; *be under somebody's thumb* „a fi complet în supunerea cuiva (în mâinile cuiva), a fi sub călcâiul cuiva” ș.a.

În limba română, în special, formează cupluri antonimice mai frecvent frazeologismele monosemantice. Iată câteva exemple: *a-și păstra calmul – a-și pierde calmul*, *a avea mână bună – a fi rău la mână*, *a pași cu stângul – a pași cu dreptul*, *a încurca ițele – a descurca ițele*.

5) O altă trăsătură comună a antonimelor lexicale și frazeologice rezidă în faptul că ele pot avea aceeași distribuție contextuală.

Acest lucru se observă, în primul rând, în cadrul unităților lingvistice (cuvinte și frazeologisme) monosemantice. Asemenea coincidențe au loc, de obicei, în limitele aceleiași clase lexico-semantice, aceleiași grupe tematice de cuvinte și de frazeologisme. De exemplu: *a good man* (om bun) – *a bad man* (om rău);

a good book (carte bună) – *a bad book* (carte proastă); *fine weather* (vreme bună) – *bad weather* (vreme rea) ș.a.

Unele frazeologisme pot să se combine cu două și mai multe cuvinte, dar acest cerc de lexeme este aproape întotdeauna același. De exemplu: *against* (sau *for*) *a rainy day* „pentru zile negre” se întrebuițează, de obicei, cu verbele *to lay up, to provide, to put, to save* (a stânge, a agonisi, a produce, a pune, a economisi). *The glad eye* „privire promițătoare” se îmbină cu verbele *to get, to give; for a song* „fără valoare, neimportant” intră în distribuție cu verbele *to buy, to get, to sell* (a cumpăra, a aduce, a vinde).

Pentru alte frazeologisme relațiile în context se reduc la un singur cuvânt. De exemplu: *a lift in life* „ajutor, contribuție” se îmbină cu verbul *to give; fit to kill* „nemăsurat, excesiv” – cu verbul *to laugh; to one's cost* „spre norocul său” – cu verbul *to know* „a ști”.

Și în limba română antonimele frazeologice, ca și cele lexicale, se îmbină cu lexeme ce țin de același câmp semantic: *a se acoperi de glorie* (în luptă, în muncă, în știință, în literatură) – *a se acoperi de ocară (de rușine)* (în luptă, în muncă, în știință, în literatură); *a câștiga* (în luptă, în muncă, în știință, în literatură) – *a pierde* (în luptă, în muncă, în știință, în literatură); *s-a dus* (a plecat) *departe* – *s-a dus* (a plecat) *aproape*; *s-a dus* (a plecat) *peste nouă mări și țări* – *s-a dus* (a plecat) *la o aruncătură de băț*.

6) Ca și antonimele lexicale, antonimele frazeologice țin de aceeași clasă lexico-gramaticală, adică se află în raport de corespondență cu aceleași părți de vorbire: verbe, adjective, adverbe și substantive. Investigațiile noastre au demonstrat că, de obicei, antonimele frazeologice se află în relație de corespondență cu verbele, adjectivele, substantivele și, rar, cu adverbele.

Antonimele frazeologice îndeplinesc aceleași funcții sintactice ca și părțile de vorbire cu care stabilesc un raport de corespondență. Astfel, funcția sintactică de bază a antonimelor frazeologice verbale este cea de predicat, antonimele frazeologice adjectivale – atribut, antonimele frazeologice substantive – subiect, antonimele frazeologice adverbiale – complemente, de obicei, circumstanțiale.

Și în limba engleză, și în limba română mai numeroase sunt antonimele frazeologice verbale. În limba engleză 70% de antonime frazeologice sunt verbale, în limba română 65%, antonime frazeologice adjectivale în limba engleză sunt 15%, iar în limba română 20%, antonime frazeologice substantive sunt în limba engleză 5%, iar în limba română 10%, antonime frazeologice adverbiale sunt în limba engleză 10%, iar în limba română 5%.

Trăsăturile specifice ale antonimelor frazeologice se manifestă prin faptul că:

1) Antonimia frazeologică e mai săracă decât cea lexicală;

În limba română, de exemplu, la 100 de perechi de antonime lexicale revin în medie 17-18 perechi de antonime frazeologice. Pentru a obține această cifră am selectat din *Dicționarul de antonime al limbii române* 400 de perechi antonimice lexicale mai uzuale și am încercat să vedem dacă pentru acestea există antonime frazeologice. Rezultatul a fost următorul. Pentru prima sută de antonime lexicale am găsit 16 perechi de antonime frazeologice, pentru a doua sută – 19, pentru a treia sută – 16 și pentru a patra sută – 15 perechi de antonime frazeologice.

În limba engleză la 100 de antonime lexicale, care alcătuiesc 50 de cupluri antonimice, revin 10-12 perechi de antonime frazeologice, ce includ până la 30-35 de frazeologisme.

Consecința acestei inegalități se răsfrânge direct asupra sferelor de realizare a antonimelor frazeologice, care-s mult mai restrânse decât sferile de utilizare a antonimelor lexicale.

2) Antonimele frazeologice sunt alcătuite din două și mai multe lexeme (elemente componente), și nu din morfeme, ca cele lexicale, constituind astfel unități structurale separate.

Atât în limba engleză, cât și în limba română cuvintele antonime sunt alcătuite din morfeme și constituie unități structurale întregi. Antonimele frazeologice sunt formate din cuvinte și reprezintă astfel unități structurale separate (alcătuite din două, trei și mai multe lexeme).

Unitățile antonimice lexicale pot avea atât rădăcini diferite, cât și aceeași rădăcină:

abil – neîndemânatic; abstract – concret; avan – blând; a se agrava – a se ameliora; a admite – a respinge; adoptare – respingere; aici – acolo; acum – atunci ș.a.

abil – inabil; avantajos – dezavantajos; agresiv – neagresiv; a duce – a aduce; acoperire – descoperire; acordare – dezacordare etc.

Cupluri antonimice lexicale alcătuite din cuvinte cu rădăcini diferite în limba engleză: *guilty – innocent; south – north; victory – defeat; wide – narrow; high – low; big – little; long – short; early – late; rich – poor.*

Cupluri antonimice lexicale alcătuite din cuvinte cu aceeași rădăcină în limba engleză: *like – dislike; likeable – dislikeable; liking – disliking.*

Analiza materialului faptic din ambele limbi a demonstrat că antonimele frazeologice se clasifică în funcție de structura lor în:

1. Antonime frazeologice cu aceeași structură morfologică.

Exemple în limba engleză: *be in harmony with something* – *be out of harmony with something*.

Exemple în limba română: *a cădea în labele (cuiva)* – *a scăpa din labele (cuiva)*; *a descoperi adevărul* – *a ascunde adevărul*; *a fi în relații bune* – *a fi în relații rele* ș.a.

2. Antonimele frazeologice cu structuri morfologice diferite.

Exemple în limba engleză: *be at odds with something* – *be in tune with something*.

Exemple în limba română: *a scoate în vileag* – *a ascunde sub șapte lacăte*; *a fi tare de inimă* – *a fi fricos ca un iepure*; *a se face negru ca pământul* – *a se face alb ca varul*; *a fi cu caș la gură* – *a avea găasca în barbă*; *a se mânca ca câinii* – *a trăi în dragoste* ș.a.

3) Antonimele frazeologice au valori conotative și de aceea nu pot fi utilizate în toate stilurile limbii respective.

Multe antonime lexicale, fiind neutre din punct de vedere stilistic, pot fi utilizate în diferite stiluri ale limbii: beletristic, publicistic, științific, oficial-administrativ ș.a. În special, antonimele lexicale contribuie la crearea unor figuri de stil precum: oximoronul, antiteza ș.a.

Antonimele frazeologice au în majoritatea cazurilor valori conotative bine conturate și de aceea ele nu pot fi utilizate în toate stilurile. De obicei, antonimele frazeologice se utilizează în stilurile beletristic și publicistic și doar cu anumite excepții ele pot fi folosite în celelalte stiluri.

4) În comparație cu antonimele lexicale, cele frazeologice se utilizează foarte rar în același context.

De exemplu:

„Fata babei era slută, leneșă, țâfnoasă și *rea la inimă*. Fata moșneagului însă era frumoasă, harnică, ascultătoare și *bună la inimă*” (I. Creangă, *Scrieri*, p. 197).

„Pentru babă, fata moșneagului *era piatră de moară în casă*, iar fata ei, *busuioc de pus la icoană*” (I. Creangă, *Scrieri*, p. 197).

5. Numărul antonimelor frazeologice care nu au corespondențe semantice printre antonimele lexicale este destul de mare. Fenomenul invers, când an-

tonimele lexicale nu au corespondente printre frazeologisme, se întâlnește cu mult mai des datorită faptului că numărul de antonime lexicale depășește cu mult numărul antonimelor frazeologice.

6. Seriile sinonimico-antonimice frazeologice sunt mai puțin numeroase în comparație cu cele lexicale.

Lingvistul Gh. Colțun, analizând un număr considerabil de antonime frazeologice, a stabilit doar 26 de serii sinonimico-antonimice în limba română.

7. Nici în limba română, nici în limba engleză nu am atestat exemple de enantiosemie în cadrul antonimelor frazeologice. Enantiosemia este specifică, cu anumite excepții, doar cuvintelor, unităților lexicale. Și în ale limbii, de exemplu rusă și germană, fenomenul enantiosemiei este extrem de rar.

În concluzie, am vrea să menționăm ca cele două tipuri de antonimie lexicală și frazeologică nu constituie domenii izolate, pentru ca ele să se completează reciproc, lichidează lacunele din ambele sisteme ale unităților polare ale limbilor engleză și română.

Bibliografie

1. M. Bucă, I. Evseev, *Probleme de semasiologie*, Editura Facla, Timișoara, 1976.
2. Gh. Colțun, *Particularități lexico-gramaticale și semantico-stilistice ale frazeologismelor în limba română*. Autoreferența tezei de dr. hab. în filologie, Chișinău, 2002.
3. Gh. Colțun, *Frazeologia limbii române*, Editura ARC, Chișinău, 2000.
4. Gh. Colțun, *Antonimia frazeologică*, Omagiu profesorului Ion Ciornăi, Chișinău, 1999.
5. L. Groza, *Câteva paralele frazeologice* // „Limba și literatură”, 1987, nr. 3, p. 321-326.